

Gymnázium Jana Keplera
Maturitní práce z Humanitních studií

PRINCIPY JAZYKOVÉ REVITALIZACE V TEORII A PRAXI

Michaela Svatošová

R8.A

Vedoucí práce: Mgr. Jan Kolář

Školní rok: 2017/2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto maturitní práci vypracovala samostatně pod vedením
Mgr. Jana Koláře a s použitím uvedené odborné literatury.

V Praze dne .....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat panu Mgr. Janu Kolářovi za cenné rady, pomoc a vedení při psaní této maturitní práce.

Obsah

1. Úvod	9
2. Teoretická část	11
2.1. Stojí to vůbec za to?	11
2.2. Metody jazykové revitalizace	17
3. Praktická část	21
3.1. Čeština	21
3.2. Irština	25
4. Závěr	31
5. Odborná literatura	33

1. Úvod

Identita člověka je úzce provázaná s jeho mateřským jazykem. Právě skrze něj poprvé objevuje svět kolem sebe a většinou také navazuje vztahy se svými blízkými. Pomocí jazyka se nedefinují pouze jednotlivci, ale i celé národy. Nicméně obhájit si svoji mateřštinu a její místo ve společnosti může být pro méně početné komunity poměrně nelehkým úkolem. Pod tlakem vlivnějších sousedních jazyků je někdy nutné uměle vynaložit obzvláště velké úsilí, aby rodný jazyk navždy nezmizel ze zemského povrchu. Stojí však záchrana ohrožených jazyků na racionálním základě, nebo se skrze ni jen projevuje neschopnost některých lidí smířit se s tímto přirozeným vývojem? A jaké metody se k jejímu uskutečnění používají?

V první části své práce se pokusím tyto otázky zodpovědět. V druhé části se zaměřím na dva příklady pokusů o jazykovou revitalizaci v minulosti a současnosti, které ilustrují možné přístupy k tomuto problému v praxi. Věnovat se budu češtině za českého národního obrození a dnes a irštině od poloviny 19. století do současnosti. Oba jazyky se v určité historické době dostaly do stavu ohrožení. Přestože tehdy disponovaly řádově stejným počtem mluvčích, vyvíjely se jejich osudy dost odlišně. Zatímco češtinu dnes běžně používá přes deset milionů lidí, irsky jich pravidelně mluví jen asi sto tisíc. Ovlivnily to snad různé příčiny jejich prvotního úpadku nebo rozdílné postupy při obnově? A jaká budoucnost je asi čeká?

2. Teoretická část

2.1. Stojí to vůbec za to?

Na celém světě dochází každým okamžikem v různých podobách k dynamickému jazykovému vývoji. Při snaze o určení celkového počtu jazyků sice narážíme na mnohé komplikace (především stanovení hranic mezi jazykem a dialektem), nejčastější výsledky se nicméně řádově pohybují mezi pěti až sedmi tisíci jednotek. Jejich rozdělení mezi nějakých těch sedm miliard lidí však rozhodně není rovnoměrné. Uvádí se, že deseti nejrozšířenějšími hovoří asi polovina lidstva, zatímco 94% jazyků pouhých 6% populace.¹ Z toho vyplývá různý stupeň ohrožení existence většiny z nich. Proto se v posledních desetiletích začalo více mluvit o vymírání jazyků a souběžně s tím o pokusech o jejich revitalizaci. Méně často už se objevuje otázka, kterou by měl mít na mysli každý, kdo se touto problematikou zabývá. Má snaha o záchranu mizejících jazyků opravdu smysl?

Tato otázka se možná někomu zdá zbytečná, jinému zase oprávněná. V každém případě existují argumenty podporující obě strany. Někteří lidé poukazují na to, že jazyky vymíraly vždy a jedná se tedy o přirozený jev. Obrodné úsilí považují za umělé a nežádoucí. Odvolávají se na teorii přirozeného výběru, podle které zkrátka přežívají jen ty jazyky, které se dobře adaptují na nové podmínky. Tento způsob uvažování jistě obsahuje mnoho pravdy. Ve vývoji jazyků můžeme opravdu pozorovat podobné rysy jako u živočišných druhů. Stejně jako ony se jazyky v čase proměňují nezávisle na jednotlivých uživateli. Platí také, že se udrží a prosadí ta varianta, která je v daném prostředí nejužitečnější. Na druhou stranu v poslední době jazyky mizí šokující rychlostí – odhaduje se, že každých čtrnáct dní jeden. Naše představa může být zkreslena tím, že jsme dříve neměli k dispozici tak podrobnou dokumentaci, přesto se jedná o alarmující situaci. Tímto tempem totiž lidstvo může velmi snadno do konce 21. století přijít až o polovinu všech jazyků. Historicky takto přirozený vývoj určitě nevypadal, a i kdyby ano, stojí nyní za zvážení, nechceme-li se tomuto trendu postavit.

Proti diverzitě stojí také názor, který v ní vidí příčinu konfliktů. Pokud by si lidé lépe rozuměli, pak by k nim nedocházelo tak často. Za ideální považuje tato vize stav, kdy všichni lidé mluví jedním jazykem, v mírnější verzi několika světovými jazyky. Objevuje se proti ní hned několik námitek. V první řadě nelze dostatečně přesvědčivě říct, že by neshody mezi lidmi závisely výlučně na jazykovém nedorozumění. Samozřejmě se tak děje, můžeme však stejně snadno narazit i na války vedené v rámci jednoho jazykového společenství. Dále

---

¹ Bereme-li v úvahu pouze mateřské jazyky.

Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). 2018. *Ethnologue: Languages of the World, Twenty-first edition*. Dallas, Texas: SIL International. Dostupné z: <http://www.ethnologue.com>

musíme mít stále na paměti již výše zmíněné chování jazyků, které se na základě různých faktorů (např. geografických, sociálních) přirozeně štěpí do odlišných variant. Tato situace v historii nastala jistě mnohokrát, v evropském prostoru jako příklad nejlépe poslouží latina. Dlouho sice fungovala jako lingua franca, časem se však samovolně rozdělila do jednotlivých románských jazyků. Podobné schéma pozorujeme u arabštiny, která se nejdříve rozšířila po celé severní Africe a na Blízkém východě, ale dnes jsou její jednotlivé dialekty vzájemně jen těžko srozumitelné a bylo by teoreticky možné je považovat za samostatné jazyky. Dlouhodobě by tedy pravděpodobně k úbytku jazyků nedošlo ani při umělém omezení jejich počtu, pouze by vzniklo podobné množství nových na základě těch současných.

V čem je tedy problém, jestliže by budoucí situace de facto odpovídala té současné? Absolutní čísla sice možná zůstanou přibližně stejná, lidstvo ovšem bude ochuzeno o nesmírné bohatství, které nabývá různých podob. Jako první nemohu nezmínit lingvistický pohled, ačkoli asi není zrovna tím, kterým by se zaobírala většina lidí. Zkoumání a srovnávání různých jazyků lingvistiku obohacuje a zásadně ji utváří. Jen díky diverzitě, která ve světě existuje, si uvědomujeme, co jazyk obecně charakterizuje a čeho je schopen. V opačném případě bychom ho považovali za samozřejmost. Poznávání cizích jazyků rozšiřuje naše obzory. Systém toho našeho, způsob, jakým kategorizuje realitu, to vše chápeme jako přirozený a nutný stav věcí. Objevování pomáhá tyto předpoklady nabourávat.

Zmíněný princip se ukazuje například u prostorového vnímání času. Běžně používáme věty typu „*Mám před sebou náročný den.*“ nebo „*Už je to za námi.*“ Tyto formulace pomyslně umísťují budoucnost před nás a minulost za nás. K samotnému uvědomění této vlastnosti našeho jazyka může přispět srovnání s čínštinou či jazykem aymara, které časovou osu imaginárně umísťují opačně.² Odráží se to v gestikulaci i slovní zásobě. Doslovně přeložené aymarské slovní spojení s významem „*příští rok*“ totiž znamená „*zadní rok*“.

Struktura jazyka odkazuje i k fungování myslí. Zkoumání jazyků může k tomuto tématu také přispět. Domorodí obyvatelé severovýchodní Austrálie mluvící jazykem guugu yimithirr požívají k určování vzájemné polohy předmětů a osob místo relativních pojmů (pravý, levý, vpředu, vzadu) absolutní orientaci podle světových stran: „*Tam, kde my řekneme ,Míč je před stromem.‘ nebo ,Ovladač je nalevo od televize.‘ mluvčí tohoto jazyka řeknou například ,Míč je na jih od stromu.‘ a ,Ovladač je na západ od televize.*“³ Konkrétní jazyk v tomto

---

² Yan Gu, Yeqiu Zheng, Marc Swerts (2016): *What is in front of Chinese people: Past or Future?*, Dostupné z: <https://mindmodeling.org/cogsci2016/papers/0449/paper0449.pdf>

³ Imaiová, M.: *Jazyk a myšlení*, přel. P. Kanasugi, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 33

případě otvírá bránu do světa a myšlení lidí, kteří dokáží v místnosti bez oken správně určit sever. Podobně překvapivé fenomény rozšiřují naše povědomí o tom, co všechno lidská mysl dokáže.

Jeden ze směrů lingvistiky se zabývá definováním jazykových univerzálií, tedy vlastností, které jsou na celé planetě společné. Právě pro tyto výzkumy hrají důležitou roli například jinak neznámé exotické jazyky, které často nedisponují závratným počtem mluvčích. Velké světové jazyky, které jsou podrobně zdokumentovány, náleží pouze do několika jazykových rodin. Přitom pro dosažení univerzálních poznatků je třeba seznámit se s extrémními variantami, kterých jazyk nabývá. Může se zdát, že pro tyto vědecké účely postačuje kompletní popis jazyka, který kvůli tomu nemusí být dále udržován při životě. Ačkoli tato varianta pro svou z praktických důvodů nutnou nedokonalost vždy bude ústupkem, jako nouzové řešení se dá přijmout a také se k ní často přistupuje. Nicméně smutná skutečnost už dospěla do takového stavu, že jazyky vymírají rychleji, než je lingvisté stačí zaznamenávat.

Mají menšinové jazyky takovou hodnotu, že by bylo škoda je ztratit? Význam pro vnější pozorovatele jsme si již ukázali, naší pozornosti by však neměli uniknout sami uživatelé. Množství událostí, které jazykové společenství se svým jazykem během historie prožilo, způsobilo, že se na sebe vzájemně adaptovali a daný jazyk se tak stal tím nevhodnějším. Projevuje se to nejvýrazněji ve slovní zásobě, která odpovídá životnímu prostředí a zvykům komunity. Například označování příbuzenských vztahů zajímavě vypovídá o její struktuře. Arabština používá jiné termíny pro strýce a tety z matčiny a otcovy strany, protože v arabské kultuře se tradičně postavení člověka odvíjelo od jeho rodiny. Různé vztahy v jejím rámci tedy mají svá specifická jména, aby byly určeny co nejkonkrétněji. Naproti tomu v havajštině splývají naše pojmy otec a strýc, sestra a sestřenice. Rozlišují se v zásadě jen generace a pohlaví, což vychází z kmenového uspořádání společnosti, ve kterém příslušnost k jednotlivým rodinám nehraje tak důležitou roli jako příslušnost ke kmeni. Podoba jazyka tak reflektuje unikátní kulturní systém.

Námítka proti tomuto argumentu tvrdí, že nový jazyk by se potřebám společnosti dokázal přizpůsobit stejně dobře. S tím nelze nesouhlasit, ale jen v dlouhodobém měřítku, které přesahuje délku lidského života. Musíme tedy brát v potaz, že pro aktuální generace by změna jazykového kódu znamenala v tomto směru ochuzení o šikovné komunikační prostředky, na které jsou navíc zvyklé.

Tradice a historie ovšem zanechávají stopu i jinde než v samotné struktuře jazyka. Mám na mysli hmotné i nehmotné kulturní dědictví. Kroniky, záznamy legend a bájí a v neposlední řadě běžná literatura psaná vlastním jazykem uchovávají sdílenou paměť komunity. U těch negramotných, kterých se problém vymírání týká častěji, tuto funkci plní písně, přísloví, rituály a zvyky. Mnohé z těchto fenoménů ani přeložit nelze (bez značné ztráty významu), ale například u literatury se tomu tak někdy děje. Pro rodilé mluvčí, kteří měli možnost se s originálem setkat, však překlad nepředstavuje rovnocennou náhradu. Konkrétní komunita by si tedy musela postupem času vytvořit novou literaturu a zvyky, které by ji charakterizovaly, případně by musela uplynout doba dost dlouhá na to, aby se ve sdílené paměti zapomnělo na originální znění původních děl a plnoprávnými se staly jejich překlady. Narážíme opět na problém příliš velkého časového rozpětí a zároveň tato vize vyznívá dosti pesimisticky.

Poslední zdůvodnění, proč má jazyková revitalizace smysl, se už dotýká její praktické stránky, kterou se budu zabývat později. Odkazuje k tomu, že pro malé jazyky se obvykle nepovažuje za rozumné ani výhodné, aby se pro své mluvčí staly jedinými. Jinými slovy se počítá s tím, že v ideálním případě vznikne společnost bilingvních jedinců, kteří budou schopni rovnocenně používat většinový i menšinový jazyk. Na základě tohoto předpokladu se pak představují výzkumy, které vyzdvihují mentální přednosti bilingvismu. Lidé hovořící aktivně více jazyky vykazují lepší schopnost zvládat nové situace nebo více úkolů najednou, mají prý bohatší fantazii a později u nich nastupuje Alzheimerova choroba.⁴ Obecně pozitivita dvojjazyčnosti popírá jen málokdo, ještě se však vrátím k otázce nutnosti tohoto řešení pro ohrožené jazyky. Navíc si myslím, že tyto přínosy mohou sloužit jako příjemný bonus, k nastartování všeobecné obrody jazyka však samotné nestačí.

Některé ze zmíněných argumentů se točí kolem něčeho, co zatím nebylo přesně pojmenováno, ale dalo by se shrnout jako kulturní bohatství národa. Identita založená na národním povědomí se však v lidské historii objevuje až poměrně pozdě, podle E. Gellnera v souvislosti s nástupem industrializace.⁵ Ta zásadním způsobem změnila rozvrstvení společenských rolí. Lidé se přesouvali do měst, dosahovali vyššího vzdělání, přestávali být tolik vázání na půdu a místo svého pobytu. Struktura společnosti se začala vzdalovat tradiční hierarchii, ve které měl každý předem určené své místo. Člověk měl více možností, jak si řídit

---

⁴ Myler, T.: *Key Advantages and Disadvantages of Being Bilingual*, Dostupné z:

<https://www.omniglot.com/language/articles/bilingualadvantages.htm>

Vince, G.: *The Amazing benefits of being bilingual*, 2016, Dostupné z:

<http://www.bbc.com/future/story/20160811-the-amazing-benefits-of-being-bilingual>

⁵ Gellner, E.: *Jazyk a samota*, přel. J. a E. Musilovi, Brno, CDK, 2005, s. 23-52

vlastní život. Mohl si například poměrně volně zvolit povolání a časem ho třeba i změnit. Tak se zrodil individualismus, který kontrastuje s komunalismem původních společenství kladoucím důraz na tradici a pospolitost.

Mohlo by se zdát, že s technologickým rozvojem se tímto názorovým směrem budou vyvíjet všechny původně komunalitní oblasti. Ve skutečnosti nastalo něco zcela jiného – objevil se nacionalismus. Zapříčinilo to nestejně načasování nástupu industrializace v různých státech. Jinými slovy; ti, ke kterým se pokrok dostal později, se logicky nemohli rovnat vyspělejším kolegům, kteří je zastíňovali. V individualistickém světě, který hlásal pluralitu a kosmopolitismus, se proto necítili příjemně. Domnívali se, že by měli větší šanci na úspěch na vlastní pěst, a sebevědomí začali hledat opět v tradici.

V této souvislosti se často skloňuje pojem *kořeny*, který symbolizuje propojení s historií a odkazem dané společnosti. Kromě hmotných znaků k němu patří i jazyk, který určitou skupinu navenek jasně vymezuje oproti ostatním. Když lidé pátrali po něčem, co by mohlo představovat jejich kořeny, končili většinou u jazyků sedláků, protože právě oni ve svých životech uchovávali nejčistší formu komunalismu. Ačkoli se tvářili, že se snaží národ mluvící tímto jazykem obrodit, mnohdy se jednalo spíše o jeho vytvoření, protože dříve se lidé jako součást takto vymezené skupiny nevnímali.

Nacionalismus zajímavým způsobem zkombinoval individualistický a komunalistický přístup. V rámci jednoho národa už společnost nebyla hierarchicky rozdělena tak, že by každý měl předem určené místo. Lidé se v ní naopak mohli relativně volně pohybovat, tak jak to umožňoval individualismus. Navenek, tedy vůči jiným národům, však působili jako jeden celek, který byl definován právě svou odlišností od ostatních. Zatímco uvnitř národa se nenacházely téměř žádné hranice, směrem k cizincům byly vymezeny velmi zřetelně.

Stojí za zmínku, že potřebu utvářet vlastní identitu skrze vymezování se vůči ostatním měli lidé vždy. Dříve ji však nevyjadřovali primárně pomocí jazyka. Základ komunity tvořila rodina nebo kmen, tedy příbuzenská linie, později se důležitým faktorem stalo náboženství, které spojovalo lidi odlišného původu. O to silněji však opovrhovalo nevěřícími. Například křížáckých výprav se účastnili muži z různých koutů Evropy, ale všichni se vnímali jako křesťané. Podobně tomu bylo u muslimů napříč severní Afrikou. Myšlenka národa sjednoceného společným jazykem tak přináší novou teorii, která v ideálním případě nehledí na původ ani náboženství.

Dnes, kdy se pomocí národa identifikuje mnoho lidí, se nabízí otázka, potřebujeme-li pro jeho udržení jazyk? Jistě nikdo nepopírá, že představuje jednu ze základních charakteristik

každé společnosti, ale z toho nutně nevyplývá, že je pro ni zásadní. Jako protiargument se uvádí komunity, které se považují za svébytné, přestože svým původním jazykem už nemluví. Abychom tuto otázku mohli spolehlivě rozhodnout, museli bychom vědět, jestli tyto komunity mají vlastní identitu, nebo jestli už splynuly s nějakou větší, což se ovšem těžko zjišťuje. Zůstáváme tedy odkázáni na spekulace. Například americký lingvista Joshua Fishman se domnívá, že se identita těchto lidí výrazně mění navzdory tomu, že se stále nazývají původním jménem.⁶ Zároveň upozorňuje, že všechny úvahy o vztahu kultury a jazyka jsou ovlivněny naším vztahem k té vlastní. Tento předsudek se těžko odstraňuje, i když o něm víme. Také poznamenává, že význam jazyka se pravděpodobně výrazně liší u menšinových a většinových jazyků. Jako rozumný se tak jeví názor, že jazyk samotný na udržení národa nestačí, nepochybně však je jedním z jeho nejdůležitějších pilířů.

---

⁶ Fishman, J. A.: *Reversing Language Shift*, Multilingual Matters, 1991, s. 16-29

2.2. Metody jazykové revitalizace

Dosud jsem se zabývala pouze otázkou ospravedlnitelnosti záchrany jazyků, jejím kladným zodpovězením se však tento problém neřeší. Člověk se naopak staví před dosti komplikovaný úkol. Cílem už není jen dokumentace jazyka, proces sám o sobě zdlouhavý a náročný, ale stav, kdy ho aktivně používá větší skupina lidí a dá se tedy předpokládat, že se udrží samostatně na nohou. Nestačí k tomu pouhé pozorování a zapisování, na úspěšné obnově se musí podílet především noví mluvčí. Do cesty se navíc staví většinové jazyky, jejichž sociální a ekonomický tlak často záchranu maří. Z těchto důvodů se opravdu vyplatí mít ucelený plán a postupovat v promyšlených krocích. Pokusím se zde shrnout některé poznatky, které popisují vhodné a nevhodné způsoby tohoto jednání.

Některé jazyky dospěly v dnešní době do stavu, ve kterém pro ně už mnozí nevidí žádnou naději a vzdávají se jakékoli snahy s tím, že už jim není pomoci. Všechno však závisí na přístupu. Pro každý jazyk lze něco udělat. Mezi vymřením a úplnou obnovou se nachází mnoho dílčích úspěchů, které se také cení. Ty navíc nepřichází ze dne na den a nikdo nemůže předvídat situaci v rozmezí několika let. Podmínky se mohou změnit a kroky, které se zdály dříve malicherné, mohou hrát zásadní roli. Vždy je proto lepší nevzdávat se předem.

Jako klíčový faktor v úspěšnosti oživení jazyka zdůrazňuje Fishman jeho postavení mateřského jazyka. V rodinném kruhu poznává člověk svět nejdříve a jazyk, jehož prostřednictvím tak činí, se mu silně vepíše do paměti. Také z hlediska zvládnuté úrovně se jazyky naučené v pozdějším věku nemohou s mateřštinou měřit. Funkci rodiny v tomto ohledu nelze nahradit ani intenzivním vzdělávacím systémem. V případech, kdy už k přirozenému předávání vůbec nedochází, by měly všechny snahy dříve či později směřovat k jeho znovuoobnovení.

Jazyk používáme v mnoha různých sférách, například doma, ve škole, na úřadech, v obchodě, v médiích. Každý obrozenec jistě touží po tom, aby je jeho jazyk obsáhl všechny, opět je však vhodné si uvědomovat, že není třeba to zařídit najednou. Na pořadí těchto oblastí ovšem záleží. Na prvním místě stojí již zmiňovaná domácnost a rodina, následují další nižší a menší struktury. Upřednostňují se proto, že převážně v jejich rámci si člověk vytváří svou identitu. Pokud si ji hodně lidí bude spojovat s daným jazykem, má obrození šanci na úspěch.

V další fázi se obrození může posouvat do vyšších struktur, z nichž bych vyzdvihla literaturu a média, zahrnující televizi, rozhlas a internet. Obecně se často problematizuje jejich kvalita a také zajímavost. Nestačí historické knihy a staré báje, přestože také mají svoji hodnotu. Důležitá je současná tvorba, v případě médií to znamená zájem o aktuální dění. Lidé nesmějí mít pocit, že jim v čase stráveném s těmito zdroji něco podstatného uniká. Pozornost

by měla být věnována dětem a mládeži, ať už se jedná o pohádky či seriály. To souvisí s běžným problémem stárnutí rodilých mluvčích. Mladší generace jazyk většinou zná méně a vzhledem k tomu, že právě s ní je spojena jeho budoucnost, musí se na ni úsilí zaměřit.

Přes děti se dostáváme ke vzdělávání. Zařazení cílového jazyka jako (případně povinného) předmětu asi pomůže více než nic, nelze ho však vnímat jako postačující prostředek. Pro účely obnovy jazyka mají přednost schopnosti mluvení a poslechu před čtením a psaním, nicméně nejvíce záleží na celkové kvalitě výuky. Podstatněji vývoj posouvá vpřed přechod na vyučování přímo v daném jazyce, které je napojeno na jeho zmiňované postavení mateřského jazyka. Vytváří se tak širší systém, ve kterém daný jazyk dominuje. Přestože se bez toho teoreticky lze obejít, je velmi užitečné, pokud se v některých oblastech stane nenahraditelným. Tím se nemyslí, že by v nich jiný jazyk nemohl fungovat, ale že v dané společnosti nefiguruje jiná výrazně lepší varianta. Dobře to ilustrují například média. Kromě samotné existence musí navíc dosahovat takové úrovně, aby běžný příjemce raději ne zvolil některé v jiném jazyce.

Sebelepší metoda však lidi nepřiměje se z ničeho nic vracet k mizejícímu jazyku, je potřeba je také motivovat. K tomu by mělo sloužit propojení s historickým kontextem daného národa a s jeho kulturním dědictvím. Mluvčí musí být na používání svého jazyka hrdí a nestydět se za něj, čemuž může na počátku překážet například jeho stigmatizace v minulosti. V některých komunitách se naštěstí ukazuje i opačný pozitivní vliv. Mladí, kteří nevědí, jak se vyrovnat se svojí rozpolcenou identitou, při učení jazyka nalézají nový smysl života a napojení na tradice a odkaz předků. Tento případ dokládá český lingvista Jan Ullrich, který významně přispěl k revitalizaci jazyka Lakotů ze Severní Ameriky: „*Beznaděj a nedostatek příležitostí pro vzdělání a práci živí alkoholismus a drogy, kterým někteří mladí indiáni propadli. A najednou je vidíte, jak se učí se sluchátky na uších lakotštinu nebo denně leží ve slovníku, že v tom dávném jazyku našli nový smysl.*“⁷

Za zmínku stojí také státní podpora. Ačkoli nepatří mezi základní body obrozeneckého programu, mohou například finanční dotace vybraných médií či lingvistických podpůrných programů rozvoji jazyka výrazně pomoci. Status oficiálního jazyka navíc působí jak symbolicky, tak i ekonomicky, protože lidé s jeho znalostí mohou nacházet práci ve státních institucích.

---

⁷ Kubíčková, K. Český lingvista učí indiány jejich rodný jazyk. Jeho knihu má i Obama. In: *cestovani.idnes.cz*, 15. 4. 2017, Dostupné z: https://cestovani.idnes.cz/jan-ullrich-lingvista-indiani-siouxove-lakotstina-f8t-/kolem-sveta.aspx?c=A170412_143807_kolem-sveta_hig

Globalizace čím dál tím více propojuje celý svět a vliv pouhých několika světových jazyků tak stále roste. Revitalizaci musíme nahlížet i v tomto kontextu a zamýšlet se nad tím, jakého postavení mohou menšinové jazyky vůbec dosáhnout? Jedna z vizí si v konečném stadiu představovala monolingvní komunitu, v realitě se však tento plán neosvědčil.⁸ První generace, která měla vyrůstat pouze s původním jazykem, necítila kulturní obrodu, ale odtržení od světa, takže se v podstatě vzbouřila a odmítala daným jazykem mluvit. Zdá se tedy, že jako jediná schůdná cesta se nabízí bilingvní společnost, ve které se kromě tradičního jazyka komunikuje i nějakým většinovým. Dlouhodobé zachování tohoto systému závisí na splnění té podmínky, že tradiční jazyk bude primárním v rodinném prostředí a dalších společenských strukturách.

---

⁸ Došlo k tomu v Belfastu, kde tuto monolingvní irskou menšinu obklopovala anglicky mluvící většina. Viz Carnie, A.: *Modern Irish: A Case Study in Language Revival Failure*, s. 14, Dostupné z: <http://dingo.sbs.arizona.edu/~carnie/publications/PDF/Endangered.pdf>

3. Praktická část

3.1. Čeština

První výskyt češtiny na našem území lze datovat jen obtížně, mimo jiné kvůli nejednoznačným hranicím mezi jejími vývojovými stupni. Přesto víme, že dnešní podoba navazuje na tradici jazyka, který se zde plynule utvářel několik století. Svou pozici si musel hájit hlavně proti latině a později němčině. Ve 12. století například žilo na Starém městě pražském převážně české obyvatelstvo, nicméně německých usedlíků přibývalo. Do konce 14. století už v celých Čechách tvořili asi třetinu populace a i nadále převažovali v pohraničí. Právě za Přemyslovců a Lucemburků uznávala česká šlechta češtinu za zemský jazyk, nicméně vedoucí vrstvy ve městech mluvily německy.

Situace se změnila s nástupem Habsburků. Ačkoli zemský sněm roku 1495 rozhodl, že zápisy do zemských desek mohou být pouze v češtině, nemohl tento čin zastavit nastupující germanizaci. Příliv katolických úředníků, kteří česky ani neuměli, se ještě zvýšil po bitvě na Bílé hoře a němčina se dostala do popředí. V druhé polovině 18. století se však objevily obavy, že by čeština mohla zcela zaniknout – roku 1774 došlo například k zavření všech škol, ve kterých se nevyučovalo německy. Na pouhé memorování, ke kterému tento krok odsoudil všechny děti ovládající pouze češtinu, vzpomínal i Josef Jungmann. V reakci na tuto situaci vzniklo národní obrození.

Národní obrození si sice kladlo za cíl pozvednout celé národní cítění, ale téměř po celou dobu svého trvání tak činilo prostřednictvím jazyka. Až ve 30. či 40. letech 19. století tuto svou vlastnost ztrácí a čeština má od té doby primárně komunikativní funkci. Proto byly konkrétní jazykové otázky vnímány jako problémy obecně kulturní a naopak. Skrze jazyk se také obrozenci vztahovali k ostatním národům, především k Němcům. Jednalo se hlavně o dvě zdánlivě protichůdné tendence; vymezení Čechů jako svébytného kulturního společenství a zároveň zdůrazňování jejich místa v rámci evropského nebo světového celku. První tendence se snažila ukázat, že se od Němců výrazně lišíme, druhá dokazovala, že na druhou stranu máme všechny podstatné náležitosti národa stejně jako oni.

Volba jazyka jako společného jmenovatele obrození zdaleka nebyla jednohlasá. Jazykovou rozmanitost a tedy i snahu o zachování menších národních jazyků prosazoval například Herder. Nicméně ozývaly se i hlasy poukazující na hospodářské výhody germanizace. Ta nabízela i kulturní přínos ve formě snadného přístupu k již velmi rozvinuté německé literatuře a vědě. Ojedinelé bylo navrhované řešení Bolzanovo. Ten snil o smíření

obou národů a bilingvní populaci. Sám si však nerealističnost svého plánu uvědomoval. Nakonec se tedy prosadila myšlenka protiněmeckého jazykového obrození.

Jací vlastně byli lidé, kteří obrození uskutečňovali, ti, kteří si říkali vlastenci? Pocházeli většinou z měst, přestože rozšířený mýtus pracoval s představou tradiční české vesnice stavějící se proti německému městu. Tvořili poměrně uzavřenou komunitu, která zvenku na nezasvěceného mohla působit trochu jako sekta. Na druhou stranu se vyznačovali vřelým chováním i k neznámému člověku, pokud se nechal poznat heslem/pozdravem.

Příslušnost k obrozencům se projevovala také ve jméně. Mnozí si svá jména počesťovali, ať už přímým překladem nebo vytvořením jména nového, třeba podle místa původu. Velké oblibě se také těšilo přidávání druhého jména za křestní. Toto vlastenecké jméno pak odráželo hodnoty, které jeho majitel vyznával.

Dosahování cílů národního obrození se skládalo z dvojího úsilí. V první řadě musel být definován smysl celého snažení a zároveň také důvody, potvrzující jeho oprávněnost. Tyto kroky vedly k vytvoření uceleného ideologického rámce, který český národ zasazoval do kontextu dějin. K úspěchu obrození by však pouhé ideály nestačily. Na druhé straně bylo třeba zachránit také samotnou češtinu, která neměla moc příznivé vyhlídky. Jednalo se o řešení čistě existenčních otázek nejen jazykových, ale i kulturních.

Oběma podobám obrozeneckých snah se vlastenci v různých fázích věnovali. Během prvního období (datovaného přibližně do poslední čtvrtiny 18. století) byla pozornost věnována spíše ideologickým problémům. Josef Dobrovský, po kterém se jmenuje celá generace, sice český jazyk teoreticky studoval, sám však psal německy a aktivně se o používání češtiny nezasazoval. Její popis a místo mezi ostatními jazyky ovšem podrobně rozpracoval. Na těchto dvou kategoriích si můžeme ukázat principy tehdejšího přístupu k myšlence obrození.

Ideologicky zabarvený pohled na jazyk se projevovat od jeho nejnižších vrstev, tedy zvukové stránky. Čeština tak byla do nebes vychvalována pro svoji libozvučnost a vhodnost ke zpěvu. Proti ní stála hrubá štekavá a chrochtavá němčina. Rozboru podléhala kvalita samohlásek, tedy otevřenost a jasnost českých proti zavřenějším a temným německým. Tomuto germánskému jazyku byly vytýkány i drsně znějící shluky souhlásek. Zmíněné charakteristiky nalézané v jazyce se přirozeně přenášely na celé národy. Oslavována byla česká mírumilovnost a jemnost prudce kontrastující s německou agresivitou a hrubostí.

Hodnocení se nevyhnula ani typologie jazyka. Flektivnímu typu, ke kterému čeština náleží, se přisuzovala schopnost snadnějšího a díky volnému slovosledu svobodnějšího

vyjadřování myšlenek. Pevný slovosled společně s nutností používat v němčině osobní zájmena na obrozence působil svazujícím dojmem.

Dalším způsobem, jak podložit a ospravedlnit existenci českého jazyka, se stalo rozebírání jeho genetické příbuznosti v rámci indoevropské jazykové rodiny. Už v této době v ní byly za prestižní považovány kulturně a historicky významné jazyky, především latina, řečtina a sanskrt. Návaznost češtiny na ně se v hojně míře prokazovala nebo bez důkazů prostě uváděla.

Výše jsem zmiňovala, že k úspěchu národního obrození by nestačila pouhá idea, která by ho legitimizovala. V další fázi musela nastat praktická realizace této myšlenky. Během českého národního obrození se této úlohy zhostil Josef Jungmann. Uvědomoval si přitom, že se jedná o nelehký a komplexní úkol, a postupoval proto podle jasně stanoveného programu. V první řadě cítil potřebu obohatit český jazyk, především jeho slovní zásobu, aby tak mohl fungovat na různých rovinách, tzn. básnické, vědecké apod. Vybízel tedy k všeobecné tvořivosti, i nadále však situaci sledoval. Když pak zpozoroval hrozbu geografického rozrůznění jazyka, sám začal vyzývat ke sjednocování.

Dále si uvědomoval, že český národ nesmí zůstat izolovaný, ale musí mít všeobecný kulturní přehled. Ten se snažil zprostředkovat překládáním slavných evropských literárních děl, která se tak stávala dostupnými i pro české čtenáře. V této snaze nezůstával sám. Za ideální vyústění své činnosti pak Jungmann považoval vznik původní českojazyčné literatury a vědy.

Při zmínce o nutném rozšiřování slovní zásoby lze snadno dojít k představě, že se obrozenci zabývali vymyšlením nových slov jako klapkobřinkostroj nebo čistonosoplena. Ve skutečnosti to byla až poslední možnost, ke které se uchýlovali, a mnohem podstatnější část slov pocházela z jiných zdrojů. Tím nejčastějším se staly dřívější vývojové etapy češtiny, které byly zastoupeny například v Bibli kralické či Veleoslavínových spisech.⁹ Dále čerpali ze současných nářečí či ostatních slovanských jazyků, hlavně ze slovenštiny. Jungmann tyto vzájemné výpůjčky podporoval, neboť byl příznivcem sblížení slovanských jazyků.

Jiná situace samozřejmě nastávala v oblasti vědecké terminologie, která zatím zkrátka neexistovala. Zde bylo nutné vytvořit leckdy i celý systém, jako to udělal například Jan Svatopluk Presl v chemii.

---

⁹ Křístek, V.: Josef Jungmann 1773-1973, in Slovo a slovesnost, ročník 34, 1973, číslo 4, s. 273-279

Překlady odborné i neoborné literatury do češtiny se hlavně zpočátku vyznačovaly několika zajímavými rysy. Nejdůležitější na nich byla právě jejich českojazyčnost, jejíž význam mohl někdy převyšovat význam samotného obsahu. Objevují se tak i díla, u nichž se jméno původního autora vůbec neuvádí.¹⁰ Jazyk, který se na této úrovni teprve rozvíjí, si pak v textu vyžaduje vysvětlivky dosud neustálených či méně známých slov, někdy dokonce s pomocí německého ekvivalentu. Za pozoruhodnou dále z dnešního pohledu považujeme roli překladatele, který aktivně vstupuje do textu, vkládá do něj své názory a případně některé informace aktualizuje, čímž dílo posunuje za hranici kontextu autorova časoprostoru. Vladimír Macura ukazuje například tyto překlady: „*Kopitarův text ‚der noch lebende slavische Anacharsis‘ (Kop. 66-67) je přeložen ‚nedávno zemřelý srbský Anacharsis‘ (Př. 437). [...] ‚Die slavische Sprache hat an die dreissig einfache Laute...‘ (Kop. 63) – ‚Slovanský jazyk má 26 až 30 jednoduchých hlásek...‘ (Př. 434).“¹¹*

České národní obrození tedy potvrzuje teoretické poznatky ohledně jazykové revitalizace uvedené výše. Přestože určitá pravidla hledalo ve starších formách češtiny, jako odrazový můstek mu sloužil jazyk vesnice a prostého lidu. V těchto kruzích se běžně používal, takže šance na úspěšnou záchranu byly celkem vysoké. Situace se trochu zhoršovala ve vzdělávacím systému, kde se v určitém období česky vyučovalo jen na základním stupni. Se zabezpečením školství se pak druhá generace obrozenců věnovala rozšiřování vyšších struktur, tedy literatury a vědy, samozřejmě společně s rozvojem potřebné slovní zásoby.

Dnes se díky jejich úsilí čeština nachází ve velmi dobrém postavení. Absolutní počet mluvčích přesahuje deset milionů, drtivá většina z nich jsou rodilí mluvčí. V České republice má status úředního jazyka (tím je i v rámci Evropské unie), silně převažuje ve vzdělávání a českojazyčná média si stabilně udržují důležitou roli v každodenním životě. To všechno poskytuje solidní základ pro její udržení v příštích letech. Největší obavy se objevují kvůli ohrožení ze strany angličtiny, zejména se zdůrazňuje narůstající počet anglicismů. K tomuto ovlivňování sice dochází, především v oblasti IT a internetové komunikace, ovšem strukturu češtiny nenarušuje tak výrazně, aby ohrozilo její existenci. Zvýšená potřeba znalosti více světových jazyků také nemusí mít fatální následky a může populaci prospět, pokud se čeština udrží jako mateřský jazyk, jak bylo uvedeno výše.

---

¹⁰ Macura, V.: *Znamení zrodu*, Praha, H&H, 1995, s. 61

¹¹ Tamtéž, s. 64

3.2. Irština

Jazyková situace v Irsku se od té české v mnohém liší. Neinformovaný pozorovatel by mohl irštinu v podobě, jakou má dnes, snadno považovat za pouhý menšinový jazyk, který pro obyvatele Zeleného ostrova nehraje a ani historicky nehrál větší roli. Opak je však pravdou. Keltové, hovořící jazykem, jenž byl předchůdcem dnešní irštiny, se v Irsku usadili už kolem roku 150 př. n. l. a obývali ho po dlouhá staletí. Z nejstarších rukopisů se dokonce dozvídáme, že na celém ostrově byl používán poměrně jednotný jazyk. Básníci zvaní *filidové*, kteří byli od pradávna nositeli kulturního dědictví, později irštině přizpůsobili latinku, což jim umožnilo sepsat například *Knihu o dobývání Irska*, v níž zaznamenali keltskou mytologii.

V polovině 5. století přišel do Irska šířit křesťanství svatý Patrik, který po celé zemi založil mnoho klášterů. V těch se kromě víry pěstovala i latinská vzdělanost. Potkávaly se zde dva světy. Irská slovesnost byla tradičně uchovávaná pouze v paměti již jmenovaných básníků, kdežto mniši byli gramotní. Obě strany se však překvapivě dokázaly vzájemně obohatit, takže nedošlo k potlačení ani jedné z nich. Místní orální tradice byla zapsána, což ovšem nelze pokládat za samozřejmé, protože například v obdobné situaci při příchodu Římanů do Británie se tak nestalo. Výměna probíhala oběma směry, o čemž svědčí nespočetné keltské motivy v iluminacích křesťanských knih. Mniši také plně nepotlačovali původní kulturu, neboť sami pocházeli z Irska a staré hrdinské eposy dobře znali.

Poměrně klidný život Irů narušily v 9. a 10. století nájezdy Vikingů. Pozdější vývoj ovlivnili hlavně založením měst na východním pobřeží (včetně Dublinu). Ti, kteří se v nich usadili, však přijali křesťanství a začlenili se do společnosti. Irština z jejich jazyka získala některé výpůjčky, především týkající se lodí a obchodu, nicméně nadále zůstávala základním komunikačním prostředkem.

Situaci podstatněji změnili až Normané, kteří se do Irska dostali ve druhé polovině 12. století. V bitvách nad místními díky lepším zbraním vítězili, ale podrobit si celý národ se jim nepodařilo. Na jedné straně hrál v neprospěch dobyvatelů jejich malý počet, na straně druhé pak nezájem anglických králů a s ním spojené nedostatečné finanční prostředky investované do bojů. Británie měla v té době příliš mnoho starostí, než aby se mohla zabývat neperspektivním ostrovem na západě. Normané postavili města i ve vnitrozemí, nicméně v průběhu let se celkem asimilovali, takže pokusy o oficiální zakázání irského jazyka a kultury byly naprosto nesmyslné a odsouzené k zániku. Anglicky se mluvilo jen v poměrně malé oblasti kolem dnešního Dublinu a v některých městech.

V 16. století došlo k definitivnímu politickému zaboru Irska ze strany Anglie a těžiště sporů se přesunulo do oblasti náboženství. Protestantští kolonizátoři byli zvýhodňováni a do

jejich rukou se postupně dostávalo čím dál tím více půdy. Katolíci byli perzekuováni navzdory tomu, že se na konci 17. století jednalo o tři čtvrtiny obyvatelstva. Jejich zrovnoprávnění nastalo až v roce 1829. Pod vlivem zpráv z americké války za samostatnost se probudilo i irské národní cítění, ovšem dosáhlo jen několika formalit (jako vlastního parlamentu), jinak stále platila vláda Británie.

Jakkoli bezútešná se situace v Irsku zdála, nabírala nepochybně slibný vývoj. Naneštěstí mu učinila přítrž přírodní katastrofa v podobě hladomoru. Ničivý dopad, který na irskou populaci měl, zapříčinila kombinace několika faktorů. V první řadě došlo k vysokému nárůstu počtu obyvatel, který se v první třetině 19. století pohyboval kolem osmi milionů. Vzhledem k hospodářské a průmyslové konkurenci Británie závisely více než dvě třetiny těchto lidí na zemědělství, tedy v naprosté většině na bramborách. Tato plodina se těšila veliké oblibě, protože byla výživná a na stejné ploše přinášela vyšší výnosy než obiloviny. Oproti nim se však rychleji kazí a nedá se tak dobře skladovat.

V létě 1845 postihla podstatnou část sklizně plíseň bramborová. Odborníci ji však nerozpoznali správně a považovali ji za něco jiného, takže veškeré obranné prostředky se minuly účinkem. Úřady nicméně zareagovaly poměrně rychle a zajistily dostatečné množství obilovin a kukuřice. Lidé si je sice museli kupovat, ale nejhorší bylo odvráceno. Plíseň se ovšem vrátila i v roce 1846 v ještě ničivější síle, neboť zasáhla celé Irsko. Tentokrát se britská vláda rozhodla neposlat žádnou materiální pomoc, takže celé břímě situace nesli místní statkáři. Nastala velmi krutá zima, protože lidem zkrátka chyběly potraviny.

V únoru 1847 se podmínky mírně zlepšily, neboť bylo povoleno zřízení vývařoven polévky. Ani toto opatření však nedokázalo zabránit katastrofě. Lidé začali ve velkém umírat nejen hladem, ale také na tyfus, úplavici či kurděje, jejichž epidemie se šířily po celé zemi. Zoufalství pak přimělo emigrovat hlavně chudé nájemníky a drobné farmáře. Do roku 1851 celkem zemřelo asi milion lidí a další milion odcestoval, ale úbytek obyvatel pokračoval v omezené míře i v dalších letech. Mnoho přeživších Irů začalo svým dětem předávat raději angličtinu, aby se mohli uplatnit mimo zdevastovanou vlast.

Ke konci 19. století se do Irska dostaly myšlenky nacionalismu, které v roce 1893 podnítily vznik organizace jménem Gaelská liga. Do té doby docházelo spíše k šíření starých legend a mýtů, poukazování na historické kořeny národa a podobně. Gaelská liga těmito snahám dala ucelenější podobu. Irskou kulturu propagovala například tak, že pořádala kurzy

tradičních irských tanců. Jazyk samozřejmě podporovala také, ale více než předávat ho široké veřejnosti se jí podařilo zavést ho do mnoha škol.

Roku 1922 byl po staletích britské nadvlády založen samostatný irský stát. Jako jeden ze svých hlavních cílů si vytyčil obnovení irštiny jako primárního komunikačního prostředku v zemi. Cesta, kterou pro dosažení tohoto cíle zvolil, vedla přes vzdělávací systém. Byla zavedena povinná hodina irštiny denně, což ovšem jen tak celý úkol nevyřešilo. Zpočátku spočíval hlavní problém v nekvalifikovanosti učitelů, kteří často ani sami jazyk pořádně neovládali. Od toho se odvíjel i nevhodný způsob výuky, jejímž těžištěm se stávala překladová cvičení místo konverzace. Až do roku 1973 musel každý student složit zkoušku z irštiny, aby mohl ukončit středoškolské vzdělání.

Stejně jako čeština byla i irština především jazykem vesnice, což vycházelo z historických souvislostí popsaných výše. Lišila se však tím, že jejím rozšíření zasadil velkou ránu hladomor z poloviny devatenáctého století. Před jeho příchodem ovládala irštinu více než polovina z osmi milionů Irů napříč celým ostrovem, přičemž pro většinu z nich představovala jediný komunikační prostředek. Během jednoho a půl století následujícím po hladomoru už pozorujeme postupné stahování této jazykové komunity k západnímu pobřeží, které souvisí s jejím zmenšováním. V roce 1956 došlo k oficiálnímu ustanovení oblastí *Gaeltachtaí*, které mají sloužit k udržení a rozvíjení nejen jazykové irské kultury. Dodnes v nich irština žije nejvíce, ale zabírají jen nepatrnou část celkového území státu.

Statistiky ohledně celkového počtu mluvčích se různí. V první řadě neexistuje definice, která by určovala, jak vypadá člověk, který umí daný jazyk. Každý jednotlivec tedy na tuto otázku odpovídá podle svého svědomí. V rámci sčítání z roku 2016 uvedlo svoji schopnost mluvit irsky celkem 39,8%, tedy přibližně 1,76 milionu obyvatel, každý čtvrtý z nich však jazyk nepoužívá a další čtvrtina ho používá pouze v rámci vzdělávacího systému.¹² Právě frekvence užívání totiž poskytuje lepší obraz o stavu jazyka ve společnosti. Z těchto údajů plyne, že denně mluví irsky mimo vzdělávací systém pouhých 73 803 lidí (1,7%), týdně pak dalších 111 473 (2,5%). Pokud jako úspěšné obrození vnímáme aktivní roli jazyka v každodenním životě, působí tato čísla v porovnání s historií velmi nepříznivě. V oblastech *Gaeltachtaí*, které dohromady čítají asi 100 000 obyvatel, jich používá irštinu denně asi čtvrtina, což je sice řádově větší, ale stále nijak závratné číslo.

---

¹² Central Statistics Office: *Census of Population 2016*, 24. 4. 2016, Dostupné z: <http://www.cso.ie>

Situaci komplikují i další faktory, především umístění těchto jazykových center na periferii společně s jejich vzájemnou izolací. Většina populace zde patří ke starší generaci, objevují se ekonomické problémy a nezaměstnanost, se kterou se lidé vypořádávají přesunem do měst. Tuto cestu jim ovšem otevírá angličtina. Pokud už se někteří mladí vrátí, často s sebou přivedou monolingvního manžela či manželku, takže děti vychovávají anglicky a irština se ztrácí. Podobný stav nastává u turismu, který se někdy pro chudší oblasti uvádí jako vhodný zdroj příjmů, neboť místní se samozřejmě přizpůsobují jazykovým potřebám turistů. Vzájemná izolace pak způsobila vznik tří poměrně odlišných, ale početně podobně zastoupených dialektů. Který z nich tedy učit? Uměle vytvořená spisovná forma nemá žádné aktivní mluvčí a irština se takto ještě více tříští.

Jeden z možných náhledů na jazykovou politiku Irska v minulém století tvrdí, že kladla příliš velkou váhu na vzdělávací systém a nevěnovala se propagaci irštiny ve společnosti a rodinách.¹³ Nejenže se ji tak mnozí začali učit až na základní škole, ale navíc k ní často získali negativní vztah. I mezi některými dospělými panuje mýtus složitého jazyka, pravděpodobně založený na nezvyklém slovosledu (například oproti dalším evropským jazykům) či komplikovaně vypadající psané podobě. Tyto jevy ve skutečnosti pro studenty dlouhodobě neznamenají větší problémy, než s jakými je možné se setkat u každého jazyka, a pokud jsou předávány jako mateřština, nehrají vůbec žádnou roli.

Z hlediska médií dominují jednoznačně anglickojazyčná, přesto už v minulém století zahájily svoji činnost irské rádiové stanice i televize. Na druhou stranu se zdá, že nedokáží zaujmout mládež. Přiblížit irštinu i jim se snaží lingvisté, kteří podporují například její užívání na sociálních sítích, tedy v prostředí, ve kterém se mladí pohybují. Smyslem je ukázat, že jde o moderní jazyk. Mimo jiné se proto aktualizuje slovní zásoba (hlavně v oblasti technologií). Pozitivní vývoj by mohla nastínit také první videohra v irštině, která vyšla v roce 2012, protože pro děti představuje bezpochyby jednu z atraktivnějších forem učení.

V roce 1937 se irština stala prvním úředním jazykem Irské republiky, angličtina druhým. Po staletích potlačování irské kultury to jistě působilo jako významný symbolický krok. Státní podpora alespoň v nějaké míře zmírňuje vymírání tohoto jazyka. Při pobytu v Irsku jsem se však nemohla ubránit určitému pocitu absurdity; člověka sice už na letišti ze všech stran obklopují irské nápisy, které jsou vždy uváděny na prvním místě před angličtinou, doopravdy však jazyk neuslyší. Dokonce se zdá, že se i místní orientují podle anglických textů. Tato zkušenost samozřejmě pochází z Dublinu, na západním pobřeží může snad i turista

---

¹³ Carnie, A.: *Modern Irish: A Case Study in Language Revival Failure*, s. 12-13, Dostupné z: <http://dingo.sbs.arizona.edu/~carnie/publications/PDF/Endangered.pdf>

zažít něco jiného. V každém případě tak vyvstává tragikomický obraz národa, který se navenek úpěnlivě snaží působit podle svých idealistických představ, ovšem realita vypadá trochu jinak.

4. Závěr

Srovnávání českého a irského obrození obnáší mnoho komplikací, protože neprobíhala za stejných podmínek, přesto se o něj alespoň částečně pokusím. Na rozdílném vývoji, ke kterému u nich došlo, se podle mého názoru výrazně podepsala příčina původního oslabení obou jazyků. V Irsku se ke společenskému útlaku přidala demografická katastrofa, která v souvislosti s rozvráceným hospodářstvím donutila mnohé irské mluvčí k tomu, že se rozptýlili do jiných jazykových oblastí, ve kterých splynuli s většinou. Potlačování celé kultury pokračovalo dalších padesát let, takže v novém státě toho nezůstalo mnoho, na čem by se obnova mohla začít stavět. Z tohoto úhlu pohledu zareagovali čeští obrozenci dříve, protože si závažnost situace uvědomili včas. Zároveň měli k dispozici národ, který nebyl stížen takto dramatickými událostmi.

Projevila se také teoreticky vyzdvihovaná úloha mateřského jazyka. Čeština žila v rodinách v době ohrožení pravděpodobně více než irština, jejichž rodilých mluvčích rychle ubývalo. Školství se tak irštině věnovalo jako jednomu z předmětů, zatímco čeština se brzy dostala do postavení vyučovacího jazyka i na vyšších stupních vzdělávání. Otázka budoucnosti češtiny se tedy dnes zdá velmi optimistická, přestože nečekaný zvrat může situaci kdykoliv zásadně proměnit, což dokládá historická zkušenost irštiny. O jejím osudu se právě v těchto letech rozhoduje. Někteří odborníci tvrdí, že vůbec nemusí přežít příštích deset let, přesto se spolu s jinými domnívám, že stále má naději. Stát se jí snaží podporovat různými způsoby, nakonec však záleží především na osobním přístupu jejích mluvčích.

V každém případě platí, že záchrana vymírajících jazyků udržuje rozmanitost a kulturní bohatství lidstva a měli bychom ji podporovat. Možnost používat mateřský jazyk, který navazuje na tradici dané komunity, se v některých státech snaží zaručovat jazyková práva, realita se jim bohužel někdy vzdaluje. Příklady nemusíme hledat v exotických zemích, stačí nám Česká republika. Zdejší menšinové jazyky, mezi které patří například romština, se v současnosti nacházejí v podobném postavení jako čeština před dvě stě padesáti lety. Bylo by tedy spravedlivé mít při jednání s nimi na paměti, že dnes dominantní čeština kdysi také zažila období nouze, a s přihlédnutím k této zkušenosti jim pomáhat ve snaze o přežití.

5. Odborná literatura

- BĚLIČ, J.: *K otázce češtiny jako národního jazyka* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 13, 1952, číslo 2
- CARNIE, A.: *Modern Irish: A Case Study in Language Revival Failure* [online], Dostupné z: <http://dingo.sbs.arizona.edu/~carnie/publications/PDF/Endangered.pdf>
- Central Statistics Office: *Census of Population 2016*, 24. 4. 2016, Dostupné z: <http://www.cso.ie>
- ČMEJRKOVÁ, S.; DANEŠ, F.: *Jazyk malého národa* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 54, 1993, číslo 1
- DVOŘÁK, E.: „*Umělá pravidla*“ *Josefa Dobrovského* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 40, 1979, číslo 1
- FISHMAN, J. A.: *Reversing Language Shift, Multilingual Matters*, 1991
- GELLNER, E.: *Jazyk a samota*, přel. J. a E. Musilovi, Brno, CDK, 2005
- GU, Y.; ZHENG, Y.; SWERTS, M.: *What is in front of Chinese people: Past or Future?* [online], 2016, Dostupné z: <https://mindmodeling.org/cogsci2016/>
- IMAIOVÁ, M.: *Jazyk a myšlení*, přel. P. Kanasugi, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2017
- KŘÍSTEK, V.: *Josef Jungmann 1773-1973* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 34, 1973, číslo 4
- KUBÍČKOVÁ, K.: *Český lingvista učí indiány jejich rodný jazyk. Jeho knihu má i Obama.*, 15. 4. 2017, Dostupné z: <http://www.cestovani.idnes.cz>
- MACURA, V.: *Znamení zrodu*, Praha, H&H, 1995
- MOODY, T. W.; MARTIN, F. X. a kol.: *Dějiny Irska*, přel. M. Korbělík a M. Pelarová, Praha, NLN, 2012
- MYLER, T.: *Key Advantages and Disadvantages of Being Bilingual* [online], Dostupné z: <http://www.omniglot.com>
- Oireachtas Library & Research Service: *The Irish language – a linguistic crisis?* [online], 2016, Dostupné z: <http://www.oireachtas.ie>
- SCHAUER, H. G.: *Naše dvě otázky* [online], 1886, Dostupné z: <http://www.rukopisy-rkz.cz/rkz/gagan/jag/rukopisy/osobnost/tgm/schauer.htm>
- SIMONS, G. F.; FENNIG, Ch. D. (eds.): *Ethnologue: Languages of the World, Twenty-first edition* [online]. Dallas, Texas: SIL International. 2018, Dostupné z: <http://www.ethnologue.com>

- SKÁLA, E.: *Vznik a vývoj česko-německého bilingvismu* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 38, 1977, číslo 3
- VINCE, G.: *The Amazing benefits of being bilingual* [online], 2016, Dostupné z: <http://www.bbc.com>
- VODIČKA, F.: *Jungmannova úloha v českém obrození* [online], in Slovo a slovesnost, ročník 10, 1948, číslo 3